

Průmyslová soutěž v ES a ochrana životního prostředí

Jana DUDOVÁ

Soulad mezi průmyslovou činností a ochranou životního prostředí představuje nejen v rámci ES, ale především v celosvětovém měřítku vážný problém.

Aby bylo ve společenství dosaženo přizpůsobení se průmyslu (vč. jeho místa na účasti ve volné hospodářské soutěži a jemu podřízenému trhu) potřebám ochrany životního prostředí, záleží především na úspěšné integraci těchto dvou zdánlivě odlišných cílů. Vysoká úroveň ochrany životního prostředí není jen samoučelným politickým cílem, ale zároveň také předpokladem pro perspektivní průmyslovou expanzi. V souladu se zprávou EHK se chci zaměřit na následující problémové okruhy:

1. Průmyslová soutěžní činnost a ochrana životního prostředí.
2. Politika k ochraně životního prostředí jako stimulant průmyslové soutěže.

Soutěžní faktory jako je inovace, kvalita výrobku, rychlý vývoj výrobku, flexibilita v produkčním procesu a škála využití platí dnes jako nejdůležitější prvky průmyslové soutěže. Vytváří kvalifikované přizpůsobení se lidských rezerv, včetně organizačního talentu, stoupajícím vývojovým stádiím v oblasti technologie. Odvozeně může také průmyslová soutěž zlepšit životní prostředí nebo alespoň přinést předpoklady pro jeho zlepšení a to následovně: při uzavírání lukrativních trhů pro technologie, zboží a služby se „vyplácí“ zavádět čistější technologie a ekologicky šetrné výrobky zkvalitněním produkčního procesu či managementu a tím odvozeně přispět k ochraně životního prostředí. Vycházíme-li z předpokladu, že průmysl spatřuje v ekonomických nástrojích předpoklad pozitivního soutěžního stimulu, nacházíme v těchto stimulech účinné prostředky k prosazení ekologické politiky. V rámci ES se projevila zpočátku při uplatnění této koncepce spíše negativní zkušenost, odrážející zklamání nad nepoměrem mezi vysokými náklady investovanými do ekologických technologií a relativně malým daňovým a poplatkovým zvýhodněním.

Teprve postupně byly doceněny přednosti pro průmysl: generálně se zvětšila exportní šance a s rozvojem odpovídajících technologií a výrobků si průmysl zajistil možnost pro pozdější udělování licencí.

Vysoká úroveň ochrany životního prostředí slouží průmyslu zároveň jako image, následně zlepšuje, resp. zpřehledňuje kontrolu produktů v rámci ES a v neposlední řadě vytváří pro spotřebitele pozitivní podmínky pro volbu a nákup výrobku.

Přednosti průmyslové soutěže mohl využít především Německo a Japonsko – a to vzhledem ke skutečnosti, že zavedly velmi brzy přísné zákonné požadavky.

Prvnímu novátoru technologií a výrobků však zmíněné přednosti nevznikají automaticky, záleží především na okolnosti, zda mezinárodní soutěž toto akceptuje a následuje příklad inovací a dále také na podstatné okolnosti, zda rozvíjející se technologie a vložené investice nebudou překonány účinnějšími alternativami.

Význam průmyslu v oblasti ochrany životního prostředí dnes jen těžko může být zpochybněn a expanzní možnosti trhu v této oblasti jsou kontinuálně vyhodnocovány. Ekoprůmysl pokrývá požadavky firem na výrobky a služby šetrné k životnímu prostředí. Nově vznikají specifické trhy s označenými ekologicky šetrnými výrobky, resp. „zelenými produkty“. Podle studie, vypracované na základě požadavku OECD byl obrat ekoprůmyslu v roce 1990 hodnocen 200 mld US \$, z toho 85 % bylo realizováno v zemích OECD (především v SRN, Francii a Velké Británii). Následně se počítá s rychlým růstem ekotrhu, který z pohledu zaměstnanosti zajistí v nejbližších letech pracovní uplatnění pro zhruba 1,7 mil. pracovníků ve státech OECD, z toho cca 600 000 pracovních míst v Evropě.

Přiblížení se k „čistým technologiím“ je umožněno na základě realizace koncepce „štíhlé produkce“, která spotřebovává méně surovin, práce, kapitálu a času a nastoluje zlepšení ve smyslu ekologicky šetrnějších výrobních procesů. Jak ukazují prognostické studie, v Evropě dojde v nejbližší době především k organizačním změnám, prosazujících zvýšenou oborovou kvalifikaci pracovníků (včetně příslušné zodpovědnosti za kontrolu kvality výrobku) a k podstatnému kvalitativnímu zlepšení produkčního procesu. Ekotrhy, nabízející spotřebiteli ekologicky šetrné výrobky mohou tvořit podnět pro ty podnikatelské subjekty, které využijí poptávky jako zdroje potencionálního zisku. Přitom nejrůznější výrobky tohoto druhu (např. bezfosfátové prací prostředky) mají již na trhu své stálé místo. Tyto výrobky se však mohou prosadit jen tehdy, pokud spotřebitel na základě svého ekologického uvědomění si vytvoří příslušná kritéria a především zda tyto výrobky pozná podle jejich označení. Takto vzniká potřeba adekvátní informace spotřebitele a zároveň rozumná regulace při udělování značky ekologicky šetrných výrobků. V některých případech bylo však zapotřebí vytvořit dodatečné podmínky k docílení zvýšené spotřeby některých ekologicky šetrných výrobků např. zavedením výhodnějších daňových sazeb při používání bezolovnatého benzínu. Celkově se prosazuje názor, že klíč k využití pozitivních synergických jevů mezi průmyslovou soutěží a ochranou životního prostředí lze nalézt v postupném zavádění ekologicky šetrných průmyslových procesů a výrobků a ne pouze v dodatečném odstraňování nežádoucích vedlejších efektů stávající výrobní činnosti.

Zavedení těchto ekologicky šetrných procesů a výrobků se projeví rovněž zájmem v rámci mezinárodní soutěže. Uvedené technologie a výrobky tvoří podklad pro úspěšnou realizaci v této soutěži především trvalým přibližováním kvalitě, která je zároveň šetrná pro životní prostředí (a ne jen momentálními přednostmi).

Ekologická politika bude tvořit rozhodující veličinu v mezinárodní průmyslové

soutěži. Tento pozitivní efekt nevznikne však v žádném případě automaticky, ale může se uplatnit jen tehdy, pokud tři nejdůležitější aktéři jako jsou podnikatelské subjekty, spotřebitelé a veřejná správa převezmou tuto pozitivní úlohu a uvědomí si svoji zodpovědnost k životnímu prostředí a budou v tom smyslu také orientovat ekopolitiku.

Primární zodpovědnost za zavedení ekologicky šetrných produktů a technologií leží značnou měrou na producentech. Všechny podnikatelské subjekty budou nuceny postupně v rámci zlepšení produkčního procesu přispívat k zajištění vysoké úrovně ochrany životního prostředí tak, jak už nyní se musí podřizovat zákonným požadavkům na zajištění bezpečnosti práce a ochrany zdraví při práci. Průmysl musí proto již nyní aktivně přistupovat k řešení těchto otázek a přijímat v tom smyslu opatření ke zlepšení produkce – a to jak v přímé produkci, tak i v plánování investic. Čekat na pobídku ve smyslu vydaného zákonného opatření se v rámci soutěže nemusí „vyplatit“.

Úkolem veřejné správy je pak včasná reakce vydáním příslušných zákonných opatření.

Průmysl musí rovněž převzít zodpovědnost kvalifikovaně informovat spotřebitele, finanční sektor (veřejnou správu) a jiné zainteresované účastníky o své snaze, resp. úsilí o příznivé životní prostředí. Tak mohou zejména dobře informované podniky poskytovat vynikající služby při vyhodnocování dlouhodobých plánů s důrazem na priority ochrany životního prostředí v rámci své výzkumné činnosti.

Velkou roli při zajištění ochrany životního prostředí mohou sehrát spotřebitelé. Vědomí spotřebitele o zodpovědnosti k životnímu prostředí může tvořit zpětně zdroj zisku pro průmysl. Podnikatelské subjekty s nízkou úrovní ochrany životního prostředí mohou být „potrestány“ spotřebitelem ignorováním koupě jejich výrobku.

Trh „zelených produktů“ (šetrných k životnímu prostředí při své výrobě, využití a spotřebě) v poslední době silně expanduje, ale relativně zůstává stále malý. To je způsobeno částečně obtížností tyto výrobky rozpoznat a okolností, že používání „zelených produktů“ klade větší nároky na spotřebitele. Zkušenost ukazuje, že uvědomění spotřebitelů v tomto smyslu rychle roste, ale přesto ještě stále není na té úrovni, aby prosazovalo tržní uplatnění těchto výrobků v širším rozsahu. Z průzkumu, provedeného na jaře 1992 vyplývá, že 85 % evropského obyvatelstva vidí v udržení rovnováhy v životním prostředí nejnaléhavější problém, ukázalo se však zároveň, že znalosti příčin těchto problémů nejsou ještě stále na dostatečné výši.

Je proto třeba stále hledat nové cesty jak informovat spotřebitele tak, aby se mohl správně rozhodnout.

Důležitou úlohu sebrává veřejná správa, která by měla vytvořit rámcové podmínky pro podnikání v oblasti ochrany životního prostředí. Tyto rámcové podmínky by měly odpovídat flexibilním požadavkům trhu tak, aby mohl průmysl adekvátně reagovat. Pod pojmem účinná ochrana životního prostředí budou patrně nacházet rozdíly v rámci jednotlivých členských států a rozdílně bude také na ochranu životního prostředí nahlíženo – a to v návaznosti na existující i rostoucí zátěž pro

životní prostředí. Cílem společné koncepce v této oblasti je soulad mezi účinností ekonomických nástrojů a průmyslovou soutěží.

ES má zájem podporovat takové obory podnikání, které mohou společenství být v budoucnu prospěšné a cítí se být také za podporu těchto aktivit zodpovědné. Tato koncepce je obsažena také v pátém akčním programu pro ekopolitiku ES. Cílem je dosažení trvalého právního vývoje ochrany životního prostředí na základě konsensu všech zúčastněných států. ES také předpokládá, že členské státy společenství napraví znečištění životního prostředí, které svou činností poškodili. (Tak např. Dánsko v oblasti znečištění vod, Německo u začistěného vzduchu, Holandsko v oblasti kontaminace půdy.)

Mezi evropskými státy a zejména uvnitř ES se promítnou nové vztahy v oblasti veřejné správy. Evropský úřad pro životní prostředí je příkladem organizace, kde jsou potlačeny byrokratické prvky a naopak je zdůrazněna potřeba společné veřejné správy. Průmysl i spotřebitel by měli být uspokojeni objektivními, právně podloženými a precizními informacemi o životním prostředí. Rovněž tak cenné informace mohou být zajišťovány národními statistickými úřady členských států, které přizpůsobují své stávající struktury evropskému statistickému systému. Tzv. „vědeckost“ průmyslu je zaváděna pomocí nejrůznějších aktivit v oblasti průmyslových norem a zaváděním nové formy volných úmluv.

Audity k ochraně životního prostředí by mohly být nejlépe organizovány specializovanými poradními středisky, které jsou napojeny na příslušné instance státní správy, působící v oblasti norem. Tak může dojít k získání neobjektivnějších kritérií pro udělení znaku ekologicky šetrných výrobků. Při přípravě a realizaci ekopolitiky musí být zohledněny rozdílné podmínky úrovně ochrany životního prostředí v jednotlivých regionech – a to v návaznosti na stávající vědecké a technické údaje a podklady.

V souladu s názorem EHK mám za to, že je zapotřebí prosazovat zákonné požadavky na ochranu životního prostředí tou formou, která stanoví pouze rámcové, cílové požadavky tak, aby mohly být na základě tržně orientované koncepce dále rozvíjeny a modifikovány průmyslem. V opačném případě, pokud by průmyslu chyběl prostor samostatně reagovat, mohlo by dojít spíše k útlumu aktivit.

* * *

SUMMARY

*Industrial Competition in the EC and
Environment Protection*

The essay analyzes the problem of establishing harmony between industrial activity and environment protection from the viewpoint of the EC.

The author examines the conditions of the existence of such harmony from the standpoint of „cleaner“ technologies and environmentally sensitive products and the overall improvement of production process ensuing therefrom.

She refers to the developing trend of industrial competition in the EC that is based on ecologist policy. The EC is interested in supporting and promoting environment protection legislation through formulating basic requirements which may later be modified and elaborated in accordance with the market oriented general policy.